folklor/edebiyat, cilt:19, sayı:74, 2013/2

KARACAOĞLAN'IN ŞİİRLERİNDE SAPMALAR

Yıldız Yenen Avcı*

GİRİŞ

Karacaoğlan, Âşık Edebiyatının temelini oluşturan güçlü halkalardan biridir. Onun bir döneme tanıklık eden şiirleri aynı zaman da Türkçenin tarihsel gelişimine de belge olacak bir niteliktedir. Bilindiği gibi 16. yüzyıl**, edebiyat alanında Farsça ve Arapçanın ağırlığını hissettirdiği; divan edebiyatının altın çağını yaşadığı bir dönemdir. Sevgiliye yazılan gazeller, padişaha sunulan kasideler ve konuyu hikâyeleştiren mesneviler genellikle bu dillerde oluşturulmuştur.

Karacaoğlan da nazım biçimleriyle olmasa bile kullandığı dilsel öğelerle bu etkiden uzak duramamıştır. Şiirlerinin arasına serpiştirdiği örnekler (mâh, s.167; âh ü zâr, s. 172; bermurât, s. 173; bühtan, s. 161; diyâr-ı gurbet, s. 160; mekteb-i irfan, s. 188; rûz u şeb, s. 225; cevr ü cefa, s. 393, dîdâr, s. 352…) bunu doğrular niteliktedir. Şair, dize aralarında bir yandan öz Türkçenin öğelerine (alma- elma, s. 118; hanı-hani, s.169; od-ateş, s. 120; ağı-zehir, s.

* Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi/Elazığ;

** "Türk halk şiirinin büyük ustası Karacaoğlan'ın bilinmezliklerle dolu hayatını aydınlatacak kesin bilgi ve belgeler, henüz yok gibidir. Bu yüzden, edebiyat tarihçileri ile araştırmacılar, dolaylı belgelerden ve onun şiirlerinden birtakım ipuçları bulmaya çalışmışlardır. Ne var ki, ister istemez tutulan bu yol, değil açık seçik ve etraflı bilgiler edinmeye onun yaşadığı yüzyılı bile tespite yetmemiş; üstelik araştırmacıları bir yerine birkaç Karacaoğlan'ın yaşamış olabileceği düşüncesine yöneltilmiştir… İncelenen belgelerden «Lâtifî Tezkiresi» ile «Surnâme-i Hümâyun» ve «Mevâ'idün Nefais fi Kavâidi'l Mecâlis»e göre, 16. yüzyılda Karacaoğlan adlı bir saz şairinin yaşamış olduğu kesinlikle söylenebilir. Nitekim, edebiyat tarihçileri ile araştırmacıların çoğu bu görüşü benimsemiştir." Bkz. Mustafa Necati Karaer (y.t.y.), *Karacaoğlan*, Tercüman Gazetesi Yayınları-Kervan Kitapçılık A. Ş., y.t.y., s. 11-27

121, şol-şu, s. 315…) yer verirken bir yandan da yöresel söyleyişleri (hazer, s.109; çılbak, s. 132; ırgan, s.176; alaz, s. 354; …) nakış nakış işlemiştir. Bu dilsel mozaiğin oluşmasında sahip olduğu kültürel birikimin, güçlü gözlem gücünün, dili kullanmadaki ustalığının yanı sıra bir seyyah gibi ilden ile dolaşmasının da payı büyüktür. Aslında Karacaoğlan bu yönüyle biraz Evliya Çelebi'ye benzer. Onun Seyahatnamesi'nde gezilip görülen yerlerin ilgi çekici özelliklerini ne denli görmek mümkünse; Karacaoğlan'ın şiirlerinde de dolaştığı yerlerin öne çıkan özelliklerini* görmek mümkündür.

Şairin çok renkliliği bir şiir cümbüşü yaşatırken, bu çeşitlilik kimi zaman dilin kurallarının dışına çıkmayı da beraberinde getirmiştir. Aslında bir yazardan beklenilen bağlılığı bir şairden beklemek çok da mümkün değildir; çünkü şiir dili de yazı dili de birbirinden oldukça farklıdır. Bu aktarım yolları konusunda; "Geoffrey N. Leech şiirdeki dil kullanımının değişik olmasını, şu nedenlere bağlar:

1. Düzyazıya göre şiir daha az yer kaplar. Bu yüzden şair kısa zamanda ve az bir yerde olabildiğince çok ve çeşitli anlamlar içeren şeyler söylemek zorundadır.
2. Bu çerçeve içinde söylenen sözler, ya da yazılan yazılar, ileride kolayca yaratamayacağı kadar özgün ve bileşik olmalıdır.
3. Şair, okuyucu ya da dinleyicinin dikkatini ilk anda çekmek zorunda olduğundan, bazı sözbilim kurgu ve dilbilim öğelerine de başvurmak gerekliliğini duyar. Böylece yapıtının yazınsal bir niteliğe bürüneceği inancındadır.
4. Uyak çeşitlerinin çok önemli olduğu geleneksel şiir türlerinde uyak yapma zorunluluğu, şairi devrik tümceler kullanmaya yöneltir.
5. Vurgu ve tonlama gibi parçalarüstü (suprasegmental) öğelere çok önem veren geleneksel şiir türlerinde kullanılan birtakım sözbilim ve dilbilim öğeleri, şiir dilini düzyazı ve konuşma dilinden ayırır.
6. Şiirde her türlü duygusal öğe, tümce devrikleşmelerine ve öncelemelere (foregrounding) neden olduğundan, şiir dilinin kurgu ve yapısı da değişiktir.**

Bu makalede; Karacaoğlan'ın günümüze ulaşan ve Müjgân Cunbur tarafından bir araya getirilen şiirleri***, betimleme tekniğiyle tek tek incelenmiş ve bu çalışma neticesinde tespit edilen sapmalara yer verilmiştir. Konuya geçmeden önce "sapma" sözcüğü üzerinde durmak konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

"Sapma (İng. deviation) adı altında ele alınan konu, gerek sözcüklerin ses ve biçim

* "Aslında Karaca Oğlan'ın şiirlerini, kıcılı boranlı, soğuk karlı dağları, etekleri ormanlı, tepeleri çıplak yüceleriyle; ala bulutlu, sulu sepkenli, mor sünbüllü, yeşil ardıçlı, reyhan, sarı çiğdem, leylak, gül, lale, menekşe, nergislerin kokulandırdığı tomurcuk güllü bağlarıyla; kekik kokulu, çakır dikenli, kara çalılı yeşil ovaları; ılgıt ılgıt esen seher yelleri; yaz-bahar aylarında Arab atlarının, top kara zülüflü tülü mayaların, akça ceranların, emlek kuzuların dönüp dolandığı, al kınalı kekliklerin, çakır doğanların, yavru şahanların, telli turnaların, gözleri kanlı üveyklerin, kırlangıçların, turaçların konup göçtüğü yaylalarıyla; sığınların, ördeklerin, sunaların, gözleri dumanlı ağça kuyuların salınp yüzdüğü gölleriyle; kumruların, garip bülbüllerin öttüğü yeşil bahçeleri ve akarsuları ile Anadolu bir baştan öte başa kaplar.

Şair Aydın turuncu, Alyusuf ayvası, Gürün alması, sultanî kirazı, portakalı, fındığı, fıstığı, bademi, balı, kaymağı ile bu toprakların betini bereketini dile getirir. Bütün bu güzellikleri, sevdiklerinin güzelliklerini anlatmak için bol bol kullanır." Bkz. Müjgân Cunbur (2008), *Karacaoğlan*, Çağrı Yayınları, İstanbul, s. XX- XXI

** Ünsal Özünlü (1997), *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Doruk Yayımcılık, Ankara, s. 55

*** Müjgân Cunbur (2008), *Karacaoğlan*, Çağrı Yayınları, İstanbul

özelliklerinde, gerek dilin sözdizimi açısından niteliklerinde bilinçli olarak değişikliklere gitmeyi, dilde bulunmayan yeni sözcük ve anlatım biçimlerini kullanma eğilimini içerir. Sanatçı bu eğilimle dile yeni bir güç kazandırmayı, göstergeleri ses ve anlam açısından daha etkili kılmayı, okuyan/ dinleyenin zihninde yeni değişik tasarımlar ve duygu değeri oluşturmayı amaçlar."* Karacaoğlan'ın şiirlerinde görülen sapmalar şöyledir:

Biçimbilimsel Sapmalar:

"Kimi sanatçılar ortak dilin belli, kalıplaşmış eylem çekimlerinde, sözcüklerin başka sözcüklerle bağdaştırılmasında bilinçli değişikliklere gitmekte, bir çeşit özgürlük yaratma ve beklenmeyen kullanımlardan yararlanmayı denemektedirler."** Karacaoğlan'ın; şiirlerinde uyak kaygısından dolayı bazı ekleri düşürdüğü veya yanlış ek kullanımına yer verdiği görülür.

Şair, ölçü bütünlüğünü sağlamak için yükleme halini düşürür. "Burmayı" sözcüğü yerine "Burma" sözcüğünü kullanır:

"Gümüş yüzükleri takmış parmağa,
Altun <u>*burma*</u> beyaz kola uydurmuş" (s. 68)

Şiirlerde yönelme hal ekinin ve tamlayan ekinin düşürüldüğü de görülür:

"Şahanım var, bazlarım var.
<u>*Tel*</u> alışkın sazlarım var.
(*Tele*)
Yâre gizli sözlerim var,
Diyemiyom ile karşı." (s. 295)
"Dilberim sevmezse beni,
<u>*Ben*</u> onu sevdiğim yeter." (s. 291)
(*Benim*)

İyelik ekinin de şiirsel kaygılardan dolayı düşürüldüğü görülür:

"Gidip şu güzelin <u>*ilin*</u> gezmeli
(*ilini*)
Kalem alıp <u>*kaşın gözün*</u> yazmalı" (s. 20)
(*kaşını,* gözünü)

Şiirlerde dikkat çeken bir diğer nokta ise; şairin, kimi kez isim durum eklerini birbirinin yerine kullanmasıdır.

"Diyâr-ı gurbetin sonsuz mihneti,
Şu benim <u>*yârime*</u> göresim geldi." (s. 86)
(*yârimi*)

Şair, kip eklerinde de birtakım değişiklikler yapar. Geniş zamanın 2. ve 3. kişi çekimlerinde olumsuzluk eki ile birlikte kullanılan "-z" ekini düşürür.

"Kız da der ki: Sarı yıldız <u>*doğma mı*</u>?
Doğup doğup orta yere <u>*gelme mi*</u>?
Bir gecem de bin gecene <u>*değme mi*</u>?
Bozulmuş bahçada nasıl gül olur?" (s.63)

Karacaoğlan, bazı şiirlerinde ise; bu kip ekinin olumsuz biçimini dilin kurallarına göre

* Doğan Aksan (1995), Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yayınevi, 1995, s. 166
** Doğan Aksan, *a.g.e.* , s. 174

kullanır:

"Kışlar arasında böyle yaz *olmaz*,
Her şahanın avladığı bâz *olmaz*.
Eğer nâz edersen böyle nâz *olmaz*,
O zaman darılıp öfkelenirsin." (s. 21)

Geniş zamanla ilgili olarak dikkat çeken bir diğer durum ise; 1. kişi olumsuz çekiminin bilinenden farklı kullanılmasıdır. Şair bu tasarrufu, ahengi sağlamak ve vermek istediği duyguya (çaresizlik, kimsesizlik) yoğunluk kazandırmak için gerçekleştirir:

"Acem illerinden misafir geldim,
Yol bilmenem sunam, nerden gideyim?" (s.2)

Şimdiki zaman eki olan " –yor", bazı durumlarda "-yo" biçiminde; bazen de aslına uygun kullanılır.

"Yâre gizli sözlerim var,
Diyemiyom ile karşı" (s. 295)
"Benim dostum karşımızdan geliyor,
Yenisi de eskisine *gülüyo*r,
Kitabın sözleri, bakın, çıkıyor." (s. 124)

Bilindiği gibi, şimdiki zaman eki geniş ünlü ile biten bir sözcüğe getirildiği zaman daralma olayına neden olur. Söyleyiş güzelliğini yakalama adına şairin; yer yer bu kurala bağlı kalmadığı görülür:

"Saçları topukla *eyleyor* cengi,"
…..
Hezâran çubuğa *benziyor* boyu," (s. 85)

Gelecek zaman eki olan "-ecek" ekinin, farklı kullanımları göze çarpar:

"Karaca'Oğlan der ki: Terkin *vericek*,
Ötüşür bülbüller, gonca *gülicek*.
Ben burada, yâr orda, böyle *kalıcak*,
İster ölüm olsun, ister ayrılık." (s. 189)

Şair, istek kipinin birinci kişi çekiminde hem kurala uygun olana hem de yöresel nitelik taşıyan formuna yer verir:

"Murâdıma *ermeyeyim*,
Hak didârın *görmeyeyim*,
Gonca gülün *dermeyeyim*
Ölünce sevmezsem seni." (s. 352)
"Arab atım mı var benim, *eğlenem*?
Ya şahanım mı var, salam, *avlanam*?
Ala gözlüm mü var, bakam, *eğlenem*?
Sılam, seni terk edeyim bir zaman." (s. 342)

Sözcüğün başındaki "v" harfinin yer yer düşürülmesi de görülen durumlar arasındadır:

"Yel *urdukça* derdli dolap iniler," (s. 72)
"Ay doğmadan şavkı *vurdu* ovayı" (s. 78)

Şair, sıfat-fiil eki olan "-ecek" ekini kendine özgü bir biçimde kullanır:

"Nazlı yârin geçticeği yollara

Döşeyip özümü, yol olacağım.” (s. 102)

Karacaoğlan, “ile” sözcüğünü “-nen”, “ilen”, “le” , “ile” gibi farklı şekillerde kullanır:

“Elleri koynunda gezen yiğidi,
Yiğit mağrur gezmeyi*nen* beğ olmaz” (s. 40)

“Ala gözlerini sevdiğim dilber
Bana nispet *ilen* gez uğrun uğrun” (s. 9)

“Karac’Oğlan eydür: Sıdk *le* söyle
Ya nice çekerim ben bunu böyle?” (s. 342)

“Deryaya salayım gemi,
Süreyim zevk *ile* demi.” (s. 337)

Şiirlerde kısa ve etkili anlatımı sağlama adına eklerin yanı sıra sözüklerin de düşürüldüğü görülür.

“Bir gül için *ben* garibi küstürdün” (s. 61)
(*benim gibi*)

Bazı dizelerde, mısra sonlarındaki ses benzerliğini sağlamak adına, ünlü uyumuna dikkat edilmediği görülmektedir:

“Aktı didem yaşı, oldu *revâne*;
Bir ataş koyuldu şimdi *cihâne*;
Bir selam iletin bizim *gülşene*,
Halım bir Mevlâ’ya kaldı, gidiyor” (s. 50)

Sözcüksel Sapmalar:

“Şiir dilinde şairler tarafından yeni türetilen sözcüklerin kullanılması, sözcüksel sapmaların en belirgin örneklerini verir. Olağan dilbilgisi ve sözcükbilgisi dışındaki sözcüklerin şairler tarafından yeni biçimlerde yaratılması bu tür sapmalara örnektir. Kök ve ekler, yeni kökler ve eklerle birleştirilerek olağan dilde olmayan yepyeni sözcükler yaramada kullanılır.”*

Şair, “Erciyes” sözcüğünü “Erciyas” şeklinde; vakit sözcüğünü ise “vakt”, “vaht” şeklinde kullanarak farklı kullanımlara yönelir:

“Erciyas ulunuz, pirin var dağlar” (s. 83)

“*Vaktlı vaktsiz* akmak olmaz” (s. 229)

“Ahdım kaldı şu gelinin ahdında
Diremedim güllerimi *vahtında*.” (s. 4)

Karacaoğlan’ın kimi şiirlerinde “mezar” sözcüğünün, uyak kaygısından dolayı “mezer” şeklinde kullanıldığı görülür:

“Kız, seninle böyle miydi pazarım?
Kara kaşlarında kaldı nazarım.
Yol üstünde kazmasınlar *mezarım*,
Yâr gelip geçtikçe yanıp durmasın.” (s. 54)

“Karaca’Oğlan der ki: Ezelden ezel,
Duruldu suyum da, kazıldı *mezer*.
İllere yâr verdin, el ele gezer,
Her dâyim bana mı garazın, felek?” (s. 195)

* Ünsal Özünlü, *a.g.e.* , s. 135

Şair; kimi zaman da "gelmeye" sözcüğünü "gelmekliğe" biçiminde kullanır:

"Gelmekliğe karar verdim
Sözüm oldu yalan şimdi." (s. 296)

Karacaoğlan her ne kadar dilin kurallarını esnek kullanıp, sözcüğün yapısını değiştirme yoluna gitmişse de kafiye yapmak için yeni ve anlamsız ifadeler kullanmaktan çekinmiştir. Şair üzerine çalışma yapan araştırmacılarca*, "Hezel, Hirene" gibi sözcüklerin uydurulmuş ifadeler olduğu belirtilir; oysa bu durum şairin yöresel ağız zenginliğinden kaynaklanır.

"Karaca'Oğlan der ki: *Hezeller*** ile,
Döküldü, yaprağım gazeller ile,
Bir dâvâmız kaldı güzeller ile,
Ancak Mevlâ'm davamızı aralar." (s. 97)
"Hirene*** de, deli gönül, hirene." (s. 97)

Anlambilimsel Sapmalar:

Bu sapma biçiminde "şairler sözcüklerle, onların bağdaştırılma biçimleriyle oynayarak, dilde daha önce kullanılmamış türetme ve birleştirmelere giderek okuyan/dinleyene anlam bakımından daha güçlü bir dil sunmaya, onların zihninde yepyeni, değişik tasarımlar, imgeler oluşturmaya yönelmektedirler."****

Şairin "ulu sular" tamlaması buna örnektir:

"Bülbül, ne yatarsın, bahar erişti.
Ulu sular bulandığı zamandır." (s. 69)

Karacaoğlan, içinde bulunduğu halkın ağız söyleyişlerini kullanarak özgün tamlamalar oluşturur:

"*Tülü maya yürüyüşlüm*
İspir balaban bakışlım," (s. 251)

"Nasıl, niçin, nereden" zarfları yerine " neden" sözcüğüne yer verir:

"Baharın geldiğin neden bilelim?
Bir gül bitmiş, yapracığı düzgündür." (s.44)
"Baharın geldiği neden bellidir?
Boz bulanık akar oldu dereler" (s. 45)
"Yazın geldiğini neden bileyim;
Bülbül dikendedir, güller daldadır." (s. 324)

"Yazı ve konuşma diliyle şiir dili karşılaştırıldığı zaman, çoğu kimseye göre şiir dilini anlamanın ve yorumlamanın güç olduğu ortaya çıkar. Şiir dilindeki güçlükler, şiir dilinde oldukça sık kullanılan sözbilim kurguları ve dilbilim yapıları sonucunda göze çarpan olağan dil kullanımlarının dışındaki yapılardan kaynaklanır."*****

---

* Cunbur ile Öztelli söz konusu sözcüklerin kafiye yapmak için uydurulmuş olduklarını belirtirler. Bkz. Müjgân Cunbur, a.g.e., s. 366; Cahit Öztelli, a.g.e., s. 465

** "Hezel" sözcüğü Rize ve Iğdır çevresinde "kuruyup dökülen ağaç yaprağı" anlamına gelir. Bu sözcüğün Kayseri, Adana yörelerinde ise "Hazel (Hazal)" şeklinde kullanıldığı tespit edilir. Bkz. TDK (1974), Derleme Sözlüğü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 2322-2355

*** "Hiren" sözcüğü Samsun ve Tokat yörelerinde "İnce uzun yapraklı, kökü pancara benzer bir çeşit ot" anlamına gelir. Bkz.TDK (1974), Derleme Sözlüğü, s. 2388

**** Doğan Aksan, *a.g.e.* , s. 176

***** Ünsal Özünlü, *a.g.e.* , s. 54

Şairin; söylemek istediğini kısa ve özlü bir şekilde ifade etmesi, kimi mısralarda anlam belirsizliğine neden olmakta ve bu durum anlatılmak isteneni güçleştirmektedir:

"Ağacın eyisi özünden olur,
(*Ağacın iyisi özünden mi belli olur?/ Ağacın iyisi özünü mü kaybeder?*)
Yiğidin eyisi sözünden olur,
(*Yiğidin iyisi sözünden mi belli olur? Yiğidin iyisi sözünden mi cayar?*)
İl için ağlayan gözünden olur,
Ağlama hey gözü yaşın sevdiğim." (s.4)
(*Ağlama, hey göz yaşını, sevdiğim!*/ *Ağlama, hey gözü yaşlı sevdiğim!*)

Karacaoğlan'ın şiirlerinde anlamla ilgili göze çarpan bir diğer özellik ise; sözcüğün yanlış yerde kullanılmasıdır. Bu durum, anlatım bozukluğuna neden olur.

"Eğer güzel bende gönlün yoğ ise,
Benim işim minnet ile zor değil." (s. 163)
(*Benim işim minnetle kolaydır./ Ben,* işim*i minnet duyarak ve zorluk çıkararak -ya da zor kullanarak- gerçekleştirmem.*)

Sözdizimsel Sapmalar:

Türkçenin cümle kuruluşu "Özne+Tümleç+Yüklem" şeklindedir; fakat ne var ki bu diziliş şairler tarafından pek tercih edilmemektedir. Diğer şairler gibi, Karacaoğlan da anlatıma dinamizm ve kıvraklık veren devrik cümleleri sıklıkla kullanır.

"Elvan çiçeklerden sokma başına,
Kudret kalemini çekme kaşına,
Beni unutursan doyma yaşına,
Gez benim aşkımla yar, melil melil." (s. 30)

Bazı dizelerde, tamlananın tamlayandan önce geldiği dikkat çeker:

"Al yanağa çatal teller sokunma"
Aşk elinden *zarı gönlüm* bezgindir." (s. 67)
(gönlümün zarı)

Şair, şiir diline özgü bu tamlama ile monotonluğu yıkıp bir harmoni yakalamak ister:

"Dün gece, dün gece gördüm düşümde
Göçün çekmiş, gider *il'i Zeyneb'in*.
İnci, mercan gibi ufak dişinde
Tatlı tatlı söyler *dili Zeyneb'in*." (s. 91)

Özneyi oluşturan tamlayan ve tamlanan unsurların arasına başka öğelerin (yer tamlayıcısı, yüklem) girdiği görülür. Bu durum Karacaoğlan'ın kendine özgü bir devrik cümle yapısı oluşturduğunu gösterir.

"Bir yiğit sıladan gitmeli olsa,
Acısı yüreğinden gitmez sılanın,
(Tamlanan) (Yer Tamlayıcısı) (Yüklem) (Tamlayan)
Eğlenip gurbette mekân bağlasa,
Hayalı gözünden gitmez sılanın." (s. 66)

Yöresel Ağız Kullanımından Kaynaklanan Sapmalar:

Belki yeni yerler görmek; yeni insanlar tanımak merakından belki de yaşam koşullarından* dolayı Karacaoğlan "eski geleneklere uyarak elinde sazı, gönlünde sızı Osmanlı İmparatorluğu'nu bir baştan öteki başa gezmiştir. Bunun böyle olduğunu şiirler açıkça gösteriyor. Şiirlerinde Konya, Karaman, İçel, Hama, Halep, Mısır, Tokat, Bor Ankara, Aydın, Adana, Diyarbakır, Kayseri, Mardin, Bursa, Sivas illeri köylerine, yaylalarına varıncaya kadar ulaşmıştır. Tuna boylarından, Avusturya savaşından söz ettiğine göre imparatorluğun batı sınırlarına dek gitmiş, hatta yabancı sınır ülkeleri de görmüştür. Şairimizin asıl yurdu olan Çukurova ve güney illerinde ömrünün çoğunu geçirdiği, adım adım oraları dolaştığı kesindir."**

Şairin birçok yöreye ayak basmış olması ve gördüğü güzellikleri hayranlık verici sözlerle dile getirmesi, şiirlerde bölgesel ağız kullanımlarına örnek unsurların çokça yer almasına neden olmuş ise de; çok kültürlülük ya da kültür etkileşimi denilecek bu durum, kimi zaman mısralardaki dilsel bütünlüğün bozulmasına neden olur:

Şiirlerde yer alan "renk, reyhan, lazım, Rum…" gibi bazı sözcüklerin ilk hecesinde türeme olayının yaşandığı görülür.

"Çevre yanı *ireyhanlı* bağ olur" (s. 101)

"Yüzlerin portakal, *irengin* gülde," (s. 104)

"Her sabah, her sabah salınan güzel,
Salınma karşımda, *ilâzım* değil." (s. 117)

"Bin katar içinde bu bir türlüdür,
Urum'da ve Şam'da birdir bu gelin"(s. 5)

Bir başka şiirde de "Urum" sözcüğünün standart Türkçeye uygun bir şekilde kullanıldığı görülür:

"Dolandım, geldim ben *Rum* ile Şam'ı;" (s. 87)

Şair, bazı özel isimlerin kullanımında da halk söyleyişini benimsemiştir:

"Söyleme Şerfe'yi, bülbül avazlı.
(Şerife)
Söylüyor *Zilha*'nın dilleri güzel."(s. 209)
(Zeliha)
"El atıp dericek *Hatçe*'nin gülü,"(s. 8)
(Hatice)

Karacaoğlan'ın; yöresel dil unsurlarını da kendine has bir tarzla kullandığını söylemek mümkündür.

"Çokça heves etme kocamış kıza,
Naz etmesin bilmez *küsgen*** gül olur" (s. 321)

---

* Cunbur; şairin, anlattığı gezilerde ve tasvir ettiği yayla göçlerinde bazen aşiretiyle birlikte olduğunu dile getirir. *Bkz*. Müjgân Cunbur, *a.g.e.* , s. VII-XXII

**Cahit Öztelli (1996), *Karaca* Oğlan, Özgür Yayınları, İstanbul, s. 25

*** "Küsgen" sözcüğü küseğen sözcüğünden gelmektedir. *Bkz*. Sıtkı Soylu (1997), Örneklemeli-Açıklamalı Karacaoğlan Sözlüğü, İçel Valiliği Yayınları –Çağlar Ofset, Mersin Bu sözcüğün etimolojik incelemesi ise şöyledir: "küs-e-ğen/küseğen (Anadolu halk ağzında çok küsen, boyuna küsmüş görünen çocuk ya da kadın). Sözcüğün kurallı söylenişi küsegen'dir, g/ğ seslerinde dönüşme sonucu küseğen oluverdi. Küs kökünden türemesine

SONUÇ

Âşık Tarzı Halk Edebiyatının önemli isimlerinden olan Karacaoğlan; hem yaşadığı devirde hem de sonrasında halkın ilgi ve sevgisine* mazhar olmuş bir şahsiyettir. Bu makalede; Karacaoğlan'ın şiirleri dilsel sapmalar bakımından incelenmiş ve bu çalışma neticesinde şu bulgulara ulaşılmıştır:

1. Karacaoğlan ölçü bütünlüğünü sağlamak için kimi şiirlerinde ekleri düşürmüş, kimilerinde ise bu dil öğelerini, yerinde kullanmıştır.

2. Sözcük seçimi bakımından şairin, hem özgün ifadelere, hem de morfolojisi değiştirilmiş kullanımlara yer verdiği görülür.

3. Karacaoğlan; alışılmamış bağdaşmalarla, yoğun ve derin ifadelerle şairsel gücünü sergilemeye çalışırken, yine sanatsal kaygılardan olsa gerek anlam karışıklığına ve belirsizliğine yol açan durumlardan kaçınamamıştır.

4. Şairin, bazen "tamlayan+tamlanan" ve Türkçenin cümle yapısı kuralına (Ö+T+Y) bağlı kalmadığı; fakat dizelerdeki monotonluğu yıkmak ve onların müzikalite değerini yükseltmek için farklı yapısal oluşumları tercih ettiği görülmektedir.

5. Karacaoğlan doğup büyüdüğü, gezip gördüğü yerlerin ağız kullanımlarını şiirlerine taşımakla kalmamış, onları dizenin akışına göre yeniden harmanlamıştır.

Sonuç olarak denilebilir ki; incelenen şiirlerde Karacaoğlan'ın iki farklı cephesiyle karşılaşılmaktadır. Şairin, kimi zaman dili kurallarına uygun olarak kullandığı, kimi zaman da aynı söz değerlerini aslına uygun olarak kullanmadığı dikkat çeker. Uyak yapma, ölçü birliğini sağlama, şiirin müzikalite değerini artırma… gibi sanatsal kaygıların neden olduğu bu sapmaların; şiirlerin dilsel bütünlüğünü bozduğu; fakat söyleyiş güzelliğine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür.

---

karşın kösegen biçimi de vardır, anlam genişlemesine uğramıştır. Özellikle Anadolu halk ağzında köseğen/küseğen sözcüklerinde geçen kös, küs köklerin hangisinin öncül olduğunu kesinlikle saptama olanağı yoktur. Anadolu dışında kalan ağız ayrılıkları bu konuda kesin kanıt değildir. *Bkz*. Zeki Eyupoğlu (1991), Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Sosyal Yayınlar, İstanbul, s. 459

* Cahit Öztelli, şairin ne denli sevildiğini şu örneklerle açıklar:

"•Güney illerimizde aşiretler arasında, Türkmen köylerinde, Toros göçebelerinde «türkü söylemek» anlamında «Karaca Oğlan çağırmak» derler. Böyle derler ama, söyledikleri her zaman onun türküleri değildir. Bundan çıkarılacak anlam «Karaca Oğlan» adında bir bestenin, bir makamın bulunduğudur. Bunu da olağan karşılamalıdır. Onun gibi büyük bir sanatçının, ömrü boyunca elinde sazı, dilinde sevdayı bırakmayan bir «sanat dehası»nın yeni bir makam ortaya koyması da hiç de uzak değildir.

•Şinasi'den bu yana hangi «atasözleri» kitabını açarsanız şu atasözünü görürsünüz: «Çağır Karaca Oğlan çağır- Taş düştüğü yerde ağır.» Bu beyit onun birkaç beyitinde geçiyor.

•Karaca Oğlan kendisi de sanattaki güç ve değerini bilmektedir. Bunu bir semaisinde şöyle anlatmaktadır:

Ben ölürsem söylenirim dillerde" *Bkz*. Cahit Öztelli, *a.g.e.* , s. 35

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan (1995), Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yayınevi, Ankara

Cunbur, Müjgân (2008), *Karacaoğlan*, Çağrı Yayınları, İstanbul

Eyüpoğlu, Zeki (1991) *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınlar, İstanbul

Karaer, Mustafa Necati (y.t.y.), *Karacaoğlan*, Tercüman Gazetesi Yayınları-Kervan Kitapçılık A. Ş., y.t.y.

Korkmaz, Zeynep (1994), *Güney-Batı Anadolu Ağızları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara

Öztelli, Cahit (1996), *Karaca Oğlan*, Özgür Yayınları, İstanbul

Özturan, Hacı Ali (2009), *Maraş Merkez Ağzı*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş

Özünlü, Ünsal (1997), *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Doruk Yayımcılık, Ankara

Soylu, Sıtkı (1997), Örneklemeli-Açıklamalı Karacaoğlan Sözlüğü, İçel Valiliği Yayınları –Çağlar Ofset, Mersin

TDK (1974), *Derleme Sözlüğü VII*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Yücel, Adnan (1992), *Karacaoğlan*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

Özet

Karacaoğlan'ın Şiirinde Sapmalar

Karacaoğlan, halk edebiyatının önde gelen simalarındandır. Anadolu coğrafyasında 16. yüzyıldan itibaren yükselen sesi, kimi zaman kulağa hoş gelen bir ezgi; kimi zaman da duygu yüklü bir dize olarak gönüllere işlenmiştir.

Bu makalede Karacaoğlan'ın, -Müjgân Cunbur tarafından bir araya getirilen- şiirleri dilsel sapmalar bakımından incelenmiştir. Betimleme tekniği ile oluşturulan bu çalışma neticesinde; şairin ahenk unsurlarını (uyak, ölçü uyumu) sağlamak için birtakım arayışlara yöneldiği ve kural dışı söz unsurlarına yer verdiği görülür.

İncelenen şiirlerde biçimbilimsel, sözcüksel, anlambilimsel, sözdizimsel ve yöresel ağız kullanımına örnek teşkil edecek sapmalar tespit edilmiştir. Biçimsel sapmalar konusunda şairin kimi zaman ekleri (ismin durum ekleri, iyelik eki, zaman ve kip eki) düşürdüğü kimi zaman da bu dil parçacıklarını dilin kurallarına uygun bir şekilde kullandığı görülür.

Sözcüksel sapma ile ilgili olmak üzere, şairin sanatsal kaygılarla hareket ettiği; özgün ya da yapısı değiştirilmiş ifadelere yer verdiği tespit edilir.

Bütün şairler gibi Karacaoğlan da şiirlerinde hem dilsel harmoniyi; hem de anlamsal bütünlüğü yakalama gayretindedir; fakat bu şiirsel kaygılar kimi zaman anlamı güçlü, derin mazmunların ortaya çıkmasına vesile olurken kimi zaman da anlaşılması güç, muğlâk ifadelerin ortaya çıkmasına neden olur.

Sözdizimsel bakımdan, şairin yer yer "tamlayan+tamlanan" kuralına bağlı kalmadığı; dizelerini kendine has bir devrik yapı ile oluşturduğu görülür.

Yöresel kullanımlar konusunda ise şair; oldukça renkli bir görüntü vermeye çalışır. Onun şiirlerinde bir değil; birden fazla bölgenin havası teneffüs edilir. Şair, bazen yöre halkının ağzıyla konuşur, bazen de bu söz değerlerini değiştirme yoluna gider.

Sonuç olarak; sanatsal kaygıların neden olduğu bu sapmaların, şiirlerdeki dilsel bütünlüğü bozmakla beraber; söyleyiş güzelliğine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: *Karacaoğlan; biçimbilimsel, sözcüksel, anlambilimsel, sözdizimsel ve yöresel ağız kullanımından kaynaklanan sapmalar.*

Abstract

DEVIATIONS IN KARACAOĞLAN'S POEMS

Karacaoğlan is a leading figure in folk literature. his rising voice in Anatolian Geography since 16th century, sometimes a agreeable melody, sometimes was embroidered into hearts emotionally charged as a string.

In this study, Karacaoğlan's poems, were aggregated by Müjgân Cunbur, were examined in terms of linguistic deviations. As a result of this study created by description technique; It can be seen that the poet gravitated to some searches to provide the elements of harmony (rhyme, measure compliance) and gave a place solecistic vocable elements.

Variations have been identified exemplary use of morphological, lexical, semantical, syntactic and local dialect in the studied poems. Sometimes it can be seen that the poet has reduced attachments (case suffixes of name, possessive suffix, tense and modality suffix) also sometimes used that language particles in accordance with the rules of language in the formal variations

To about lexical variation, it is determined that the poet moves with artistic concerns and gives place to original or modified statements.

Karacaoğlan tries hard linguistic harmony as well as to catch semantic integrity in his poems like all poets. But while sometimes this poetic concerns conductive to strong meaning, the emergence of a deep metaphor, sometimes leads to the emergence of obscure, vague expressions.

In terms of syntactic, it can be seen that the poet hasn't kept to depend on "determinant+determinated" rule in places, has created his verses with a specific post predicate constituents.

In the case of local uses, the poet tries to give a very colorful image. In his poem not only one; but also more than one region's air is breathed. The poet sometimes speaks local dialect and sometimes goes to alteration these word values.

As a result, it is possible to say that these deviations which are caused by artistic concerns ruin linguistic integrity in the poems on the other hand contribute to the beauty of articulation.

Keywords: *Karacaoğlan; morphological, lexical, semantical, syntactic and deviations from use of local dialect.*